

Abdisheripova Shaydo Bahtiyor qizi,
University of Business and Science Toshkent filiali
“Ijtimoiy-gumanitar fanlar” kafedrası o‘qituvchisi
e-mail: sabdisheripova@gmail.com

O'QUVCHILARDA KREATIVLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA OTA-ONANING ROLI

Annotation. This highlights the role of parents in developing students' creative abilities, the psychological and pedagogical environment created in the process of family upbringing, and the significance of the gender equality factor. The influence of fathers and mothers on children's thinking, creative imagination, and self-expression is also analyzed from a scientific perspective. The further presents national and international experiences, practical examples, and proposed methods for creating a creative environment in family education.

Аннотация. В данной статье освещается роль родителей в развитии творческих способностей учащихся, психолого-педагогическая среда, создаваемая в процессе семейного воспитания, и значение фактора гендерного равенства. Также научно проанализировано влияние отца и матери на мышление ребенка, творческое мышление и самовыражение. В статье также представлен национальный и зарубежный опыт, практические примеры, предлагаются пути формирования творческой среды в семейном воспитании.

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'quvchilarda kreativlik (ijodiylik) qobiliyatini rivojlantirishda ota-onalarning roli, oilaviy tarbiya jarayonida yaratiladigan psixologik-pedagogik muhit va gender tenglik omilining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ota va onaning bola tafakkuri, ijodiy fikrlashi hamda o'zini ifoda etishiga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Maqolada milliy va xorijiy tajribalar, amaliy misollar ham keltirilib, oilaviy tarbiyada kreativ muhitni shakllantirish yo'llari taklif etilgan.

Tayanch so'zlar: kreativlik, ijodiy tafakkur, ota-ona, gender tenglik, oila tarbiyasi, mustaqil fikrlash, pedagogik yondashuv, bolalar psixologiyasi.

Ключевые слова: креативность, творческое мышление, воспитание детей, гендерное равенство, семейное воспитание, самостоятельное мышление, педагогический подход, детская психология.

Keywords: creativity, creative thinking, parenting, gender equality, family upbringing, independent thinking, pedagogical approach, child psychology.

***O'zbekiston
Respublikasida
qabul qilingan
Milliy ta'lim
modelida ham
kreativ tafakkur,
innovatsion
fikrlash va
gender tenglik
masalalari ustuvor
yo'nalish sifatida
belgilangan***

Kirish. Zamonaviy ta'lim paradigmasi shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilmoqda. Bunda o'quvchilarda kreativ tafakkur, tanqidiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va yangilik yarata olish kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. UNESCO hisobotlariga ko'ra, ijodkorlik va muammolarni yangicha hal etish kompetensiyalari XXI asrning asosiy ko'nikmalari sifatida e'tirof etilgan¹. Shu nuqtayi nazardan bola shaxsini ijodiy jihatdan rivojlantirish nafaqat ta'lim muassasasining, balki oilaning ham ustuvor vazifasidir.

Oila bola shaxsining ijtimoiylashuvi va tafakkur shakllanishida birlamchi muhit sanaladi. L.S. Vigotskiyning ta'kidlashicha, bolaning kognitiv rivojlanishida "yaqin rivojlanish zonasi"ni belgilab, unga yordam beruvchi shaxslar, ya'ni ota-onalar hal qiluvchi rol o'ynaydi². Shu bois, bola tafakkurining ijodiy jihatdan boyishida ota-onaning psixologik qo'llab-quvvatlovi, erkin muloqoti, savol-javobga asoslangan tarbiyasi alohida ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan Milliy ta'lim modelida ham kreativ tafakkur, innovatsion fikrlash va gender tenglik masalalari ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Shu bilan birga, BMT va UN Women tashkilotlarining ta'limdagi gender tenglikni ta'minlashga oid tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, bola ijodiy salohiyati eng samarali tarzda ota va onaning teng ishtirokida namoyon bo'ladi³.

Demak, o'quvchilarda kreativlik qobiliyatini rivojlantirish masalasi oilaviy muhitda gender tenglik, psixologik qo'llab-quvvatlash va erkin fikr almashish tamoyillariga asoslangan holatda ko'rilgandagina to'laqonli natija beradi. Shu ilmiy jihatdan muhim holat maqolaning tadqiqot yo'nalishiga asos bo'lib xizmat qiladi.

Maqsad va uni asoslash. Tadqiqotni o'tkazishdan maqsad – o'quvchilarda kreativlik qobiliyatini shakllantirishda ota va onaning o'rni, ularning oilaviy tarbiya jarayonidagi hamkorligi, shuningdek, gender tenglik tamoyilining ijodiy fikrlash rivojiga ta'sirini tahlil qilish. Ota-ona oilaviy muhitda bola uchun dastlabki "ijtimoiy maktab"ni yaratadi. Agar bu muhitda tenglik, hurmat, erkin muloqot, fikr bildirish imkoniyati mavjud bo'lsa, bolada mustaqil qaror qabul qilish, yangi g'oyalarni ilgari surish va ijodiy fikrlash tabiiy ravishda rivojlanadi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. Bugungi kunda ayrim oilalarda tarbiya jarayoni an'anaviy gender stereotiplari asosida kechadi, ya'ni otaning roli faqat moddiy ta'minot bilan, onaning roli esa uy

¹ UNESCO. Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. Paris, 2023.

² Вигоцкий, Л.С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 1996.

³ UN Women. Gender Equality and Education: 2021 Global Report. – New York, 2021.

ishlari va tarbiya bilan cheklanadi. Bu esa bola shaxsida kreativlikni har ikki jihatdan – aqliy va emotsional tomondan yetarlicha rivojlantirish imkonini cheklaydi. Masalan, faqat onaning nazorati ostida tarbiyalangan bola ko‘proq hissiy jihatdan yetuk bo‘lsa-da, ijtimoiy faolligi past bo‘lishi mumkin. Faqat otaning ta’sirida o‘sgan bola esa qat’iyatli, lekin hissiy ifodadan yiroq bo‘lishi ehtimoli bor. Shu bois, har ikkisining roli muvozanatda va teng asosda bo‘lishi kreativ tafakkurning to‘laqonli shakllanishi uchun zarur shartdir.

Farzand tarbiyasida ota va onaning psixologik-pedagogik hamkorligi zarurdir. Kreativlikni rivojlantirish uchun ota va ona farzand tarbiyasida yagona maqsad sari harakat qilishi lozim. Masalan: ota bolaning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish uchun konstruktor yoki mexanik o‘yinlarga jalb qilsa, ona esa rasm chizish, hikoya to‘qish, badiiy o‘qish kabi estetik yo‘nalishlarni rag‘batlantirsa bola tafakkuri ikki yo‘nalishda uyg‘un rivojlanadi. Bu yondashuvda gender tenglik oiladagi rol taqsimotining ijodiy uyg‘unlashuvini ta’minlaydi.

Gender tenglik nafaqat ijtimoiy adolat, balki shaxs kamolotining muhim omilidir. Agar bola oilada otaning onaga hurmatini, qarorlarni birga qabul qilishni, mas’uliyatning teng taqsimlanishini ko‘rsa, u o‘z fikrini erkin bildiradi, boshqalar fikriga ham hurmat bilan qaraydi. Bu psixologik muhit ijodkorlikning eng muhim omili – erkin fikrlashni shakllantiradi. Masalan, ota oilaviy qarorlarni faqat o‘zi qabul qiladigan oilalarda bola passiv va qo‘rqoqlikka moyil bo‘lishi mumkin, aksincha, onaning fikri e’tiborga olinadigan, har kim o‘z g‘oyasini ayta oladigan oilalarda bola o‘z fikrini aytishdan cho‘chimaydi. O‘zbek oilalarida qadimdan “farzand tarbiyasi – ota-onaning har ikkisining burchi” degan tushuncha mavjud. Buni xalq og‘zaki ijodida ham ko‘rish mumkin: “Otaning so‘zi – toshdan, onaning duosi – ro‘shnolikdan” degan maqolda erkakning qat’iyligi bilan ayolning mehr-shafqati uyg‘un holda talqin qilinadi. Bugungi kunda bu qadriyatni zamonaviy psixologik va gender yondashuvlar bilan boyitish lozim.

Skandinaviya davlatlari (Shvetsiya, Norvegiya, Daniya)da ota va onaning bola tarbiyasidagi ishtiroki teng asosda yo‘lga qo‘yilgan. Masalan, ota-onaning har ikkisi uchun “parental leave”, ya’ni bola parvarishi ta’tili joriy etilgan. Bu tajriba farzandning ota-onadan birday mehr, e’tibor va o‘rnak olishini ta’minlaydi. Natijada, bolalarda mustaqillik, ijodiy tashabbus, o‘z fikriga ega bo‘lish kabi sifatlar erta shakllanadi.

Farzand ota-onasining hayotdagi qarorlaridan, ularning muammolarga ijodiy yondashishidan o‘rnak oladi. Agar ota-ona kundalik masalalarda ham kreativ yondashuvni namoyon etsa, masalan, oilaviy byudjetni

Gender tenglik nafaqat ijtimoiy adolat, balki shaxs kamolotining muhim omilidir. Agar bola oilada otaning onaga hurmatini, qarorlarni birga qabul qilishni, mas’uliyatning teng taqsimlanishini ko‘rsa, u o‘z fikrini erkin bildiradi, boshqalar fikriga ham hurmat bilan qaraydi.

*Ota va onaning
o‘zaro tenglik,
hamkorlik va
bir-birini qo‘llab-
quvvatlash
tamoyiliga
asoslangan
tarbiyaviy
munosabati bolada
erkin fikrlash, o‘z
fikrini himoya
qilish, yangi
g‘oyalarni ilgari
surish va ijodiy
tafakkur qilish
imkonini yaratadi.*

boshqarishda yangi usul sinasa, dam olishni birga tashkil etsa, bola uchun kreativlik turmush tarzi sifatida shakllanadi.

Muammoni hal etish uchun quyidagi ilmiy-pedagogik yo‘nalishlarda ish olib borish tavsiya etiladi:

– ota-onalarga mo‘ljallangan “gender tenglik va ijodiy tarbiya” mavzusida trening hamda seminarlar tashkil etish;

– maktab va oilaning hamkorligida “kreativ oila – kreativ bola” loyihasini joriy etish;

– bolalarning oilaviy tarbiyasida ota va onaning rollarini uyg‘unlashtirishga doir metodik qo‘llanmalar ishlab chiqish;

– maktab psixologlari ishtirokida ota-onalarga ijodiy fikrlashni rag‘batlantiruvchi psixologik maslahatlar berish.

Yakuniy qism. Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarda kreativlik qobiliyatini rivojlantirish jarayoni kompleks, ko‘p omilli ijtimoiy-pedagogik tizimdir. Uning markazida esa oila va ota-onaning faol ishtiroki turadi. Ota va onaning o‘zaro tenglik, hamkorlik va bir-birini qo‘llab-quvvatlash tamoyiliga asoslangan tarbiyaviy munosabati bolada erkin fikrlash, o‘z fikrini himoya qilish, yangi g‘oyalarni ilgari surish va ijodiy tafakkur qilish imkonini yaratadi⁴.

A.Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, bola ko‘proq kuzatish, taqlid va model asosida xulq-atvorni o‘zlashtiradi⁵. Shu sababli, ota va onaning har birining ijodiy yondashuvi – yangi g‘oya ilgari surishi, muammolarning noodatiy yechimi, erkin fikr bildirishi bola uchun o‘rnak sifatida kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

Gender tenglikni ta’minlagan oilalarda bola o‘z fikri va hissiyotlarini erkin ifoda etishdan cho‘chimaydi, har ikki ota-onaning qarashlarini uyg‘unlashtirgan holda dunyoni tahlil qiladi. Bu holat kreativ fikrlashning divergent modelini shakllantiradi⁶. Shu sababli, ota-onaning o‘zaro tenglik asosidagi pedagogik faoliyati nafaqat farzand tarbiyasi, balki jamiyatda innovatsion fikrlovchi shaxslar avlodini tarbiyalashga xizmat qiladi.

Milliy qadriyatlarimizda ota va onaning o‘rni o‘ziga xos uyg‘unlikda talqin etilgan: “Otaning so‘zi – qat’iyat, onaning so‘zi – hikmat.” Bu hikmat, aslida, tarbiyada gender uyg‘unlikni ifoda etadi. Zamonaviy ta’lim va tarbiya tizimida ushbu qadriyatni psixologik va pedagogik yondashuvlar bilan boyitish zarur⁷.

⁴ Qodirova M. Oilada bola tarbiyasining zamonaviy psixologik asoslari. – Toshkent: Fan, 2020.

⁵ Bandura, A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1977.

⁶ Guilford, J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967.

⁷ Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkin, o'quvchilarda kreativlik qobiliyatini rivojlantirishda ota-onaning roli shunchaki tarbiyaviy vazifa emas, balki shaxsning intellektual, ijtimoiy va madaniy kamolotiga olib boruvchi uzluksiz ijtimoiy jarayondir. Ota-onaning tenglik, hamkorlik va ijodiy yondashuvga asoslangan tarbiyasi milliy rivojlanish va inson kapitalining yuksalishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari ta'minlash to'g'risida"gi Qonuni.*
2. *Abdullayeva M. Oilaviy tarbiya psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2018.*
3. *Nishonova Z. Kreativ pedagogika asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2021.*
4. *Skandinav pedagogika instituti hisobotlari. Gender equality and creativity in education. – Oslo, 2020.*
5. *Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977.*
6. *Виготский Л.С., Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 1982.*
7. *J. Guilford. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967.*
8. *Давыдов В.В., Развитие творческого мышления у детей. – Москва, 1990.*